

МАРИЈА ШИМОКОВИЋ

ЛИБРЕТО ЗА ОВАЈ СВЕТ

Поштоване даме, поштована господо,
Срећан јубилеј Матици српској и срећан јој рођендан!

У беседи која предстоји биће речи о речи, о песми, о времену и, наравно, о Јовану Јовановићу Змају као њиховој синтези.

Говорићу о времену које је било велико отварање века. Када се још није знало како ће се завршити сви снови, али су тумачења већ постојала. Многе ће ми ствари измицати. Али ви ћете их учитати, сигурна сам. У времену о којем је реч мислило се – ако је Цртач кише писао либрето за овај свет, нама је допуштено да га певамо. Све је личило на велики ателе у којем су људи кретали за слободним покретом руке. Драматургија је одавно устројила сва јединства у драмама, али су се најтеже сцене, мимо њих, тек очекивале. Неки су се питали – ко је отац круга? Њему се ваљало обратити. У време невидљивих збивања, како би нагласио филозоф, календар је бележио 1826. У тој су се години већ сабирали путеви ка великој синтези имагинације и снова, настајали су елементи једначине која ће тек касније, можда много касније, наћи смисао свог решења. У време када се рађа идеја лепоте као посреднику форме и материје, Шилер бележи: „Човек је потпун човек само када се игра.” Радикализам романтичне генерације говориће касније нешто сасвим слично. Време неће још мењати токове. Људи ће рулати по писти естетике безуспешно тражећи апсолут и конструкцију свемира. Поезија је већ као изворна апсолутна стварност била зазвала Новалиса, и у створеном јединству ње и филозофије све се окретало сну. Још увек смо далеко од оца психоанализе и Тумачења снова, али је велико отварање увелико у току. И у тренутку када Жан Пол назива снове нехотичном поезијом,

Шлегел размиче застор и каже да се уметност не креће кроз историју као кроз неку њој неважну средину. Стварност добија свој оквир. Ништа није изузето. Магична моћ сна још је пунија. Свет је спреман за прихватање нове митологије. О песнику који је пророк, о уметнику који се игра. О осећању које је једина истина. И сан тако хвата време за грабанц. Док се рву занос и иронија, естетика неће бити од велике помоћи. У том часу, зрелом пред цветање, дочекујемо рађање многих генија. Који траже Реч. Песма свему даје облик. У метафизици и поезији, знамо то, ништа није немогуће.

Сто и нешто година после оног првог датума из календара, Матица српска, која је из Пеште своју сеобу 1864. завршила у новосадском Платонеуму, уселиће се у ову зграду у којој управо тече говор. У бивши Завод за српску православну сирочад Марије Трандафил, зграду чији је пројекат уснио један Олимпијац, архитекта, по имену Момчило Тапавица. Нешто пре тог тренутка већ је у Будимпешти, у камен темељац Текелијанума, који ће племенити Сава Текелија завештати свима онима чији су снови у вечном покрету, бити положени текстови на два језика, српском и мађарском, на два писма, једнако читљивим, ћириличном и латиничном, да равноправно и заувек држе у равнотежи све оно што је питање духа, ума и мудрости. Име Текелијанума биће исписано на фасади српским и мађарским језиком. У Улици Veres Palne од 1838. стоји зграда, поклон великог нашег Медичија, али ће јој време смрсити конце, и после замора материјала, уместо ње изнићиће нова 1907. године по начелима и делима Шандора Фелнера. У њене ће дакле темеље бити утиснута двојезичност. Богатство и раскош које ваља упамтити. Јер сан о времену јесте време само. Светлост је одговор, песма је питање. „А ко беху они диви који су те напред звали, који су те ојачали, који су ти крила дали. То бејаху идеали.” Речи прикупљају своја уточишта, сабирају се а не одузимају, множе а не деле. Тако добијају своје метафоре. И како то рече Раскин, један од законитих очева велике синтезе, „Лепота непосредно делује на људе”. Лепота уметности и сна о њој ширила је своје досетке, примала у загрљај, помогла им да расту и постану део светске историје. Имена и презимена, наде и снови, мед и липе, врапци и славуји, рајски језици и праречи, све то у једној згради преко пута Николајевске цркве у којој су крштени синови Милеве Марић и Ајнштајна. Све се кретало ка потврђивању идентитета – уметношћу. А уметност је, како пише Финк, онтолошка шифра велике загонетке. И питам се, из овог времена, да ли се види добро оно време? И да ли се добро види Змај који се играо сном? И који је тако лако и непосредно исписивао

дијалог са детињством света. „Ко би чуо моју тајну тај би сме-ста с ума сишо.” Његове песме тако једноставно говоре о песнику који је видовњак и пророк. Као Вордсворд, као Блејк, као Раскин. Кроз његове песме детињства су учила да расту, корачају ка добром исходу. Његов дијалог са временом био је природан, његов рајски језик памтљив. И он је део оних припрема велике синтезе, времена сецесије, у којем ће свако, порозности упркос, наћи разлоге свога пуног живота заштићеног величанственом флорално-шћу. И добиће боју, влагу и разлог за следећи корак. У уметности Гаудија, Мунка, Климта, Ходлера, Ота Вагнера, Мехофера, Мухе, Саливена, Хорте, Жимара, Лехнера. Тако ће у преплету свих бити припремљено једно време које ће уметности донети много, можда највише – тај вољени, глорификовани, омражени и оспоравани 20. век. Пун ко кошница, а сав увек у тражењу. Одмах иза века у успону од кога смо почели. Ни тада се још није испоставило ко је отац круга а ко цртач кише, али уметност је онтолошка шифра велике загонетке, рекосмо већ. Стално приближавање тајни задатак је нас – уметника. Заводљив задатак, узбуђења пун!

Нека ту остане зарез, нека свако у себи настави ток овог кратког сагледавања нечега што се ни за неколико живота не може сагледати. Векови су минули. А ми смо увек на почетку. Чувари привида тврде да је стварно само оно што је измишљено. *Credo quia absurdum?* А „Шта је истина када постоји илузија?”

И тако... Реч сама путује светом и не боји се. Реч се собом описује. Опасује. У себе отискује. Реч себе обликује. Извикује. Из себе рађа. Препорађа. Изговара. И отвара. Она спаја. Она годи. Сунцу, ветру непогоди. И сва се у злато скрива. И уткива. Радост зрачи. Прекорачи. Тугу оре. Све до зоре. Онда стане у спокоју. Не знаш коју реч да узмеш. Толко има. Свугде је реч настањена. У лицима. Зарезима. Из ње светлост. У сновима. И на јави. Реч поприма боје твоје. У бунару видело је. Реч се песком обмотава. Сада спава. Будна виче. Дођи амо, дан се миче. У утроби сваке речи много речи. У свакој је једно семе. Увећано. Као време. Модел исти, закон стари. Буди лице нежној речи да удоми и да лечи. Реч је некад невелика. А од бриге расте, слика. Дечјој души мазна сетна. Ал некада, нека штетна. Док Змај лети, вири име. Да реч нову звезде приме. Буди вредан добре речи. И не клечи, и не јечи. Реч се собом умножава. Умножена сања спава. И рађа се усред бола. Њој је јава пола бола. Дреши снове, предказује. Учиш од ње кад изује, своју кору, своје тело. Видиш где је све почело. Реч је пуна, права мера. Кад се рађа испод пера. Игра игру снагу ствара. Каткад псује, оговара. Али пази, њена душа, није каква намигуша. Љуби своју склоност речи. И пази да чува, лечи. У песми је песма

нова. Змај прелеће изнад крова. Све долеће. И пролеће. И стихови. Усред речи цвеће креће. Лоших речи неће бити. Када у њих желиш скрити. Љубав, чежњу мало сете. Песма рађа, дођи свете. Увек нас је одржала. Песма наша, њојзи хвала.

Хвала и вама и Жирију што сте поверовали у Чуваре привида једнако снажно као када сам их ја писала стављајући у њих све своје снове. Настављајући дијалог у чија исходишта верујем, која бележим и делим са вама. Дијалог са временом.*

* Реч приликом уручења „Змајеве награде Матице српске”, на Свечаној седници Матице српске, 16. фебруара 2013. године.